

MARELE SPĂȚAR IORDACHE CANTACUZINO (1651-1692)

MARIA-VENERA RĂDULESCU*

Intrigile politice ale mării boierimi și tinerețea nefericită a lui Iordache Cantacuzino. Anii care au urmat după uciderea în decembrie 1663 a postelnicului Constantin Cantacuzino, la Mănăstirea Snagov, în timpul domniei lui Grigore Ghica (1660-1664), aveau să aducă pentru cei șase fii ai săi (Drăghici, Șerban, Constantin, Mihai, Matei și Iordache - Fig. 1, 2) un șir neîntrerupt de triste episoade. Drăghici, spătarul, primul dintre fiii postelnicului, va fi următoarea victimă, otrăvit la Țarigrad în 1667, în timpul domniei lui Radu Leon (1664-1669), cel pe care, de altfel, Drăghici se ostenise a-l aduce pe scaunul voievodal.

Fig. 1. Boierii Cantacuzini, frescă, biserica M-rii Hurez (fotografii Marius Păduraru).

* București.

Fig. 2. Iordache Cantacuzino
(detaliu)

Cronica țării ne oferă informații precum vornicul Stroe Leurdeanu, Dumitrașco, Gherghe Băleanu, Hrizea vistierul, Staico spătarul, Radu Știrbeiu și alți câțiva boier, *o ceată spurcată*, țeseau cu mult meșteșug intrigi la urechile voievozilor țării, urmărind îndepărtarea membrilor familiei Cantacuzino de pe scena politică a epocii¹. Dacă Antonie Vodă din Popești (1669-1672) încercase a face dreptate Cantacuzinilor, după mazierea sa, boierii hicleni, aflați la Adrianopol, susțin revenirea lui Grigore Ghica pe scaunul Valahiei (1672-1673). Reîncep intrigile în dorința de răzbunare împotriva fiilor postelnicului: „făcură sfat drăcesc cătră turci de prinseră pe Mareș banul, i Gheorghe dvornicul, i Radul logofătul Crețulescul, i Mihai Cantacuzino spătarul, i Ghețea clucerul, i Stoian comisul. Iar Șerban Cantacuzino spătarul au scăpat din mijlocul lor. Și aciași porunci

Gligorie vodă cu ai săi răi boiari ai lui la Gherghe dvornicul Băleanul de au prins pre toți frații lui Șerban spătarul: Costandin stolnicul, i Matei aga, i Iordachie postelnicul (subl. ns.)².

Partida boierilor ostili Cantacuzinilor va recurge la mijloace extreme pentru eliminarea fizică a acestei familii, a rudelor și a apropiaților lor politici. Aduși la țară, patru dintre fiii postelnicului Constantin Cantacuzino și anume Costandin, Mihai, Matei și Iordache au fost puși „la opreală mare, în turnul clopotniții”³.

În timp ce domnul era plecat, împreună cu sultanul Mehmet, împotriva Țării Leșești, iar în țară rămăseseră ca ispravnici Bălăceanu, Stroe dvornicul și Hrizea vistierul, aceștia „ca niște răi tirani, fără știrea domnului, dederă învățătură Drosului armașului Mehedințul, răul spurcat, de-i scotea din turn pre acești boiari, ce scriu mai sus și-i ducea afară den cetate, înaintea temniții, de-i bătea în toate zilele pre talpele picioarelor și-i spânzura de mâini cu sfoară, și-i muncea în tot felul, târându-i pre pământ și pedepsindu-i cum le era voia”⁴. Șerban, rămas în libertate, intervine la Înalta Poartă pentru a-și elibera frații din închisoare.

Mihai, Matei și Iordache, împreună cu mama lor, doamna Elena vor fi duși la Țarigrad iar Șerban și Constantin ținută sub supraveghere turcească la sud de Dunăre. Mazierea lui Grigorie Ghica în toamna anului 1673 a fost urmată de urcarea pe tron a lui Gheorghe Duca (1673-1678) și revenirea în țară a celor cinci frați Cantacuzini. Intrigile boierești țesute la urechea noului domn vor avea ca urmare un alt trist episod pentru Cantacuzini. Șerban logofătul va fi prins în casele lui de la Drăgănești și dus la mănăstirea Snagov pentru a fi ucis. Stolnicul Constantin era prins la Cocărești.

La Mărgineni, Iordache reușește să fugă iar Mihai spătarul să scape de ostașii

¹ *Istoria Țării Românești 1290-1690, Letopisețul Cantacuzinesc* (ed. C. Grecescu și D. Simonescu), București, 1960, p. 163 ș. c. I.

² *Ibidem*, p. 164. Letopisețul pomenește prima dregătorie pe care a deținut-o Iordache Cantacuzino, aceea de postelnic, în timpul domniei lui Antonie Vodă din Popești (1669-1672).

³ *Ibidem*, p. 166.

⁴ *Ibidem*.

care îl prinseseră. Înainte să ajungă la Drăgănești, avertizat, scapă și Matei aga. Planul urzit împotriva Cantacuzinilor nu reușise iar Duca Vodă îi va slobozit pe cei prinși. Intrigile se țin în continuare, în special împotriva lui Șerban. Acesta se plânge vizirului Kara Mustafa, la Adrianopol. La sfârșitul anului 1678 Șerban Cantacuzino era numit domn în Țara Românească iar Gheorghe Duca mutat pe tronul Moldovei⁵. Tragediile din familie și nesiguranța vieții pe care Iordache le cunoscuse încă din adolescență trebuie să-i fi rănit mult sufletul.

Sub domnia lui Șerban Cantacuzino (1678-1688), mezinul familiei va fi integrat, prin dregătorii, în viața politică a țării⁶. Ca mare spătar⁷, el va conduce oștile valahe, obligate să fie alături de cele otomane în luptele împotriva Habsburgilor, la Seghedin, în decembrie 1686: „Într-acelel război fost-au și Iordache Cantacuzino vel spătarul, trimis de frate-său Șerban Vodă, însă din porunca vizirului”⁸.

Țara Românească între Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman. În vara anului 1683 Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești, precum și Gheorghe Duca, domnul Moldovei, fuseseră obligați să participe, alături de turci, la asediul Vienei⁹. Legăturile secrete pe care domnii români le întreținuseră cu asediații, furnizându-le informații despre armata otomană, aduseseră în final victoria Imperiului Habsburgic.

Victoria de la Viena a oferit împăratului Leopold prilejul de a-și subordona Transilvania. La 26 iunie 1686 se încheia la Viena tratatul *hallerian* prin care Transilvania accepta protecția împăratului, acesta recunoscându-l ca principe pe Mihai Apafi. Garnizoane imperiale urmau să fie instalate la Cluj și Deva. Încercând să scape țara de dorințele habsburgice de expansiune dar și de o eventuală invazie otomană, Șerban Cantacuzino trimisese în 1686, la Turnu Severin, o delegație de boieri condusă de marele logofăt Constantin Brâncoveanu, pentru a-l convinge pe generalul Frederic Veterani să oprească înaintarea trupelor sale pe teritoriul Valahiei.

Letopisețul Cantacuzinesc ne informează că „Atunci Veteranie, gheneraleșul, înțelegând de aceasta, numaidect s-au ridicat de acolo cu toată oastea lui, de au venit pre supt munte până la Câmpul Lung. Șarban Vodă iar au trimis pe frate-său Mihai Cantacuzino, biv vel spătarul și pre gineri-său, Constantin Bălăceanul vel agă, de s-au întâmpinat cu dânșii la Câmpul Lung, fiind și Brâncoveanul acolo, tot cu ei, făcând multă rugăciune, până s-au ridicat de acolo, de au trecut la Brașov și s-au așezat acolo cu toate oștile, să erneze (...). Și așa, cu înțelepciunea lui toate le-au potolit”¹⁰.

Correspondența pe care Cantacuzinii o întrețineau în acești ani cu Mihail Teleki, cancelarul Transilvaniei, pun în lumină buna vecinătate pe care Țara Românească intenționa să o păstreze cu Ardealul. Astfel, într-o scrisoare trimisă de marele logofăt Constantin Brâncoveanu cancelarului amintit, la 14 decembrie 1686, pe

⁵ Vezi și *Istoria Românilor*, vol. V, București, 2003, p. 209-223.

⁶ Pentru dregătoriile deținute de Iordache Cantacuzino, vezi: N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 142-143.

⁷ Despre atribuțiile dregătoriei de spătar vezi: N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1968, p. 244.

⁸ Vezi nota 1, p. 180.

⁹ Despre obligațiile Țării Românești față de sultan vezi: Paul Ricaut, *Histoire de l'état présent de l'Empire Ottoman*, Paris, MDCLXX, p. 572: “*Les Tartares, les Valaches, les Moldaves & les Transylvains sont obligez de fournir des gens de guerre au Grand Seigneur, toutes les fois qu'il leur commande*”.

¹⁰ Vezi nota 1, p. 187-188.

lângă știrile de ordin politic, îi transmitea salutări din partea lui Constantin și Iordache Cantacuzino, adăugând că acesta din urmă sosise de curând de la vizir, unde fusese chemat¹¹. La 2 iulie 1687, într-o scrisoare trimisă cancelarului Teleki, Constantin Cantacuzino îi transmitea din tabăra de la Copăceni că voievodul valah trimisese pe Pârnu Cantacuzino în solie la principele Apafi și îl asigura totodată de bunăvoința sa și a fraților săi Mihail și Iordache: „Întâmplându-se să fie aici în tabără domni frații mei mai mici, Mihai și Iordache Kantacuzenu, salută cu mare cinste pe Domnia Ta prin mine“¹². În tabără se afla însuși voievodul Șerban Cantacuzino care corespundea la 16 septembrie 1687 cu principele Mihai Apafi, înștiințându-l despre plecarea marelui vizir la Poartă, după ce a expediat mai întâi acasă, pe tătari¹³.

La 27 octombrie 1687, prin Tratatul de la Blaj, 12 orașe și cetăți transilvănene erau puse la dispoziția trupelor imperiale. Principatul avea obligația de a plăti imperialilor suma de 700 000 florini. Un an mai târziu, la 9 mai 1688, Mihai Apafi era silit să cedeze cetățile Chioar, Hust, Gurghiu și Brașov¹⁴.

Pentru a-și asigura integritatea teritorială, Țara Românească, aflată între dominatoarea putere otomană și dorințele habsburgice de expansiune, va fi silită, în anii care au urmat, să adopte o abilă politică diplomatică și o cumpănită acțiune militară¹⁵. Domnul valah dorea însă să pecetluiească o înțelegere cu împăratul Leopold, înțelegere care să-i asigure recunoașterea independenței țării, domnie ereditară, autoritate absolută în interior. În acest scop hotărăște să trimită la Curtea de la Viena o delegație formată din patru mari boieri: marele spătar Iordache Cantacuzino - fratele cel mai mic a lui Șerban Vodă, marele agă Constantin Bălăceanul - ginerele domnului, Șerban Cantacuzino - nepotul domnului, feciorul lui Drăghici și Șerban Vlădescu, marele comis. Înainte ca solia valahă să ajungă la Viena intervine moartea subită a lui Șerban Cantacuzino și ridicarea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714)¹⁶.

Știrea provoacă la început derută iar apoi neînțelegeri între boierii delegației: „Iordachie spătarul și cu Șarban căpitanul Cantacuzino zicea că nu s-au căzut să lipsească domnia de la mâna Cantacuzinilor și altele zicea împotriva domnului. Bălăceanul aga, ginerele lui Șarban Vodă, zicea: Drept ce n-au pus domn pe cumnată-său, feciorul lui Șerban Vodă și altele“¹⁷. Referitor la aceste evenimente, banul Mihai Cantacuzino relatează un secol mai târziu: „Șerban Voievod, la moartea sa, a lăsat cuvânt ca să ridice boierii Domn în locul lui pe cel mai mic frate, Iordache; dar, aflându-se el atunci la Viena, cum mai sus se arată și socotind ceilalți doi frați Cantacuzini (stolnicul Constantin și spătarul Mihai n. ns.) că până a veni fratele lor Iordache de la Viena, poate, auzind Poarta de moartea lui Șerban Voievod, să orânduiească alt Domn, și cu aceasta să iasă Domnia din mâna lor, pentru una ca aceasta

¹¹ A. Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI, *Acte și scrisori (1661-1690)*, București, 1939, nr. 160, p. 243-246.

¹² *Ibidem*, nr. 171, p. 272-274.

¹³ *Ibidem*, nr. 177, p. 282-283.

¹⁴ Brașovenii vor protesta, refuzând venirea garnizoanelor imperiale. Rezistența lor a fost înfrântă, orașul incendiat iar conducătorii mișcării executați.

¹⁵ Vezi și Johann Filstich, *Încercare de istorie românească* (ed. Adolf Armbruster), București, 1979, p. 217.

¹⁶ Vezi nota 1, p. 188; Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688-1714)*, București, 1970, p. 55-58.

¹⁷ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până în martie 1717. Cronica anonimă*, București, 1959, p. 12-13; vezi și Nicolo de Porta, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București, 1983, p. 144.

au ridicat ei Domn pe Vel-Logofătul Costandin Brâncoveanu, ce era nepot de soră al numiților Cantacuzini (...)¹⁸.

Moartea lui Șerban Cantacuzino va deschide calea intrigilor pe care Constantin Bălăceanu le va țese la Viena împotriva lui Iordache. Împăratul Leopold aprobese parțial cererile delegației valahe și trimisese cu răspuns la domnul Țării Românești pe groful Csáky László, „și cu el au slobozit și doi soli rumânești: pă Șarban comisul Vlădescu și pă Costandin Bălăceanu, aga, să vie în țară, iar acolo la Beci au oprit pă cealalți doi soli, pă Iordachie Spătarul și pă Șarban căpitanul. Și viind până la Brașov, acel Ciachi Laslo cu acei doi soli, iar Costandin aga s-au oprit și n-au vrut să între în țară, numai ce au venit Șarban comisul cu Ciachi. Pentru care lucru toți s-au mirat, cum s-au oprit acel boeriu fără nici o pricină ivită despre domnul și despre țară¹⁹. Cronica amintește în continuare uneltirile țesute la Viena de Bălăceanu împotriva lui Iordache Cantacuzino: „Unii vrea unile, alții vrea altele și mai vârtos că Iordachie Cantacozinul batjocoria pe toți cum vrea, dintru care batjocură s-au născut vrajbă și încă și altă pricină, că bănuia Iordachie spătarul și Șarban căpitanul oprirea lor la Beci, precum ar fi umblat cealalți doi, soții ale lor, Vlădescul și Bălăceanul, întrascuns la curtea împărătească de au făcut pe cei mari de au slobozit pre ei și pre cealalți au oprit; care lucru au scris și în țară la Costandin Vodă și la cealalți Cantacozini de întâmplarea ce au avut; de care, cum unii zicea, temându-să Bălăceanu, n-au cutezat să vie în țară²⁰.

Întâlnirea de la Palatul Mogoșoia dintre Constantin Brâncoveanu și trimisul imperial, trebuie să fi avut ca subiect, printre altele, și eliberarea celor doi membri ai delegației valahe oprți la Viena.

Orientarea prohabzburgică și antiotomană a lui Constantin Bălăceanu, generată mai mult de opoziția acestuia față de alegerea la cârma țării a lui Constantin Brâncoveanu, va avea urmări dintre cele mai nefericite pentru țară. Nenumăratele încercări ale voievodului valah de a opri intrarea în țară a armatei austriece conduse de generalul Heissler nu dau rezultate²¹. În acest timp, la Dunăre, reizbucnesc confruntările austro-turce. La 29 octombrie și 19 noiembrie 1689 Ludovic W. de Baden raporta împăratului Leopold I despre ocuparea cetății Vidin de către trupele austriece și îl înștiința că întâmpină greutăți din partea lui Constantin Brâncoveanu care nu permitea ostașilor imperiali să ierneze în Valahia²². El va trece cu oștile ce le conducea în Ardeal. După aproximativ o lună, la 25 decembrie, generalul Donat Heissler raporta împăratului Leopold I că în urma învoirii făcute cu Constantin Brâncoveanu regimentele sale au fost așezate la Câmpulung și Târgoviște. Acesta adăuga că lăcașurile nefiind îndestulătoare pentru încartiruirea armatei, el a plecat cu trupele spre București ca să le facă acolo adăposturi convenite și pe de altă parte să silească pe Brâncoveanu să respecte tratatul încheiat și să plătească suma de 700 mii de florini

¹⁸ Mihai Cantacuzino banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902, p. 248.

¹⁹ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până în martie 1717. Cronica anonimă* (ed. C. Grecescu), București, 1959, p. 16.

²⁰ *Ibidem*, p. 17.

²¹ *Ibidem*, p. 22.

²² Veress, *op. cit.*, nr. 241, p. 383-386, nr. 242, p. 386-387.

pentru întreținerea armatei²³. Brâncoveanu împreună cu familia și cu toată Curtea se va retrage temporar din cetatea de scaun. Despre consecințele acestei acțiuni, Cronica țării relatează că ostașii generalului Heissler, avându-l alături pe Bălăceanu, vor ajunge la București, unde, „șăzând o lună de zile, jafurile ce au făcut de pâine și de dobitoace, nu poate om să le spue”²⁴. Strivit între două puteri expansioniste rivale, Brâncoveanu încerca cu mari eforturi să salveze teritoriul țării sale de invaziile armatelor străine. Negocierile pe care voievodul român le va duce la Drăgănești cu generalul Heissler îl vor convinge pe acesta din urmă să se retragă în Ardeal, la 15 februarie aflându-se deja la Sibiu²⁵.

Întors la scaunul său din București, Brâncoveanu rămâne neliniștit știind că Bălăceanu putea din nou să-l determine pe Heissler să intre în țară. Derularea evenimentelor va duce la mutarea zonelor de conflict spre partea de nord a Valahiei, la granița cu Ardealul. La moartea principelui Transilvaniei Mihail Apafi I, la 15 aprilie 1690, proaustriac, dieta îl va proclama principe pe fiul său Mihai Apafi II. Poarta îl va numi în aceeași demnitate pe Emeric Thököly. Constantin Brâncoveanu îl va sprijini pe acesta din urmă, grof ungur, care se remarcase prin politica sa antiaustriacă. Armata valahă condusă de voievod, împreună cu turcii și tătarii ce-l însoțeau pe Thököly vor câștiga la 11 august 1690 lupta de la Tohani-Zărnești și vor intra în Ardeal: „Constantin Vodă având oameni ai muntelui, despre Rucăr și Dragoslavele, care-i știea plaiurile, au purces către Ardeal”²⁶. În timpul luptelor, atât Mihail Teleki cât și Constandin Bălăceanu vor fi omorâți iar generalul Heissler luat prizonier. Dieta convocată la Cristian îl va proclamat pe Thököly principe al Transilvaniei. La puțin timp, în octombrie același an, armata margrafului de Baden reocupă Transilvania iar Emeric Thököly, retrăgându-se în sudul Dunării, va face mare prăpăd în Valahia: „și multe jafuri și răotăți au făcut în țară, dintru care au intrat vrajbă între Constandin Vodă și între dânsul (E. Thököly n.ns.)”²⁷. Conflictul dintre austrieci și turci reizbucnesc iar în primăvara anului următor sultanul îi cerea domnului valah să păzească trecătorile spre Transilvania: „și domnului i-au venit poruncă ca să meargă să păzească bo hazurile de către Ardeal, și așa au făcut”²⁸.

La 4 decembrie 1691, prin Diploma Leopoldină, principatul Transilvaniei era subordonat direct împăratului.

Evenimentele din vara și toamna anului 1690, din zona orașului Câmpulung, important punct strategic în desfășurarea operațiunilor militare, au provocat, pentru locuitorii urbei, nesiguranța traiului, multă dezordine în relațiile sociale. În acest context, hoțiile și jafurile se iveau lesne. Un document din 2 decembrie [c. 1690], trimis de *dvornicii* orașului, Iordachi Coconul și Preda Paladi, către birăul din Bistrița, menționează că în oraș avusese loc un furt de vite și de alte obiecte, hoții fiind doi câmpulungeni fugiți la Bistrița. În lista obiectelor furate erau menționate: „cergi”, „bezmine da căr(ă)”, „pilcial(e)”, „cămeș bărbătești”, „cămeș femiaești”, „zăbranec(e)”, „șlicia”, „meneștergur(i) cu bumbac”, „brăe vărstate cu mătas(ă)”,

²³ *Ibidem*, nr. 246, p. 391-393.

²⁴ *Cronica anonimă*, p. 28.

²⁵ Veress, *op. cit.*, nr. 254, p. 403.

²⁶ *Cronica anonimă*, p. 30.

²⁷ *Ibidem*, p. 33.

²⁸ *Ibidem*, p. 33-34.

„fote“, „ineli“, „zgardă“, „1 perech(e) de sărji“, „1 părechi de cercei“, „gulere cusute“, „năfrâmi de brau“, „năfrâmi femeiaști“, „3 perechi de altiță“, „20 coți de pândză“, „2 părechi de ciorici“, „3 părichi de mitupuș“ (sic!), „2 torturi“, „3 părechi de ciubote“, „1 părechi de cuțite“, „1 polă de iconă“, „12 bilciali“, „2 fiați de maasă“, „1 față de piarilă“ (sic), „1 zăbranic“, „1 șlic roșu cu jder“, „2 părechi de mânuș“, „1 părichi de ciubote galbene fâmeiaști“, „8 părechi de ciorec“, „2 părichi di colțuni“, „urșinic de un șlic“, „3 părechi de altiță cusute“, „2 orți sărmă“, „4 costande mătasă“, „2 șișpace bunbac albastru“, „2 frâmi (sic!) femeiaști“, „1 năframă bărbătească“, „2 părechi desagi“, „2 inele“²⁹. Documentul trezește interes etnografic prin inserarea unor piese de port popular.

Evangeliarul tipărit la București în 1682.

Cultura românească cunoaște o deosebită înflorire în timpul Cantacuzinilor. Arhitectura, pictura, sculptura dar și artele minore își definesc un stil rafinat, propriu epocii. Voievodul Șerban Cantacuzino va arăta, în același timp, o grijă deosebită pentru tipăriturile religioase, traduse din grecește în limba română, pe înțelesul poporului. În 1682, sub oblăduirea voievodului, se tipărea la București, în atelierile de la mitropolie, *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie* (Fig. 3). Ispravnicul lucrării era Theodosie, mitropolitul țării. Prima filă a Evangheliei cuprinde, pe verso, stema voievodului, asociată cu stema țării și zece versuri referitoare la aceste steme. Pe fila a doua, în prefață, voievodul arată necesitatea traducerii sfintei cărți, *folositoare sufletelor* și menționează că pentru aceasta „poruncit-amu fratelui nostru Iordachie Cantacozino, vel stolnicu, de o au îndreptatu și o au așăzatu precumu umblă ce ellinescă, și întru toate asemenea, după rânduială Beserecii Răsăritului, alcătuindu-se și

Fig. 3. *Evanghelia*, 1682, București (arhiva Muzeului Național Cotroceni).

²⁹ Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, partea a 2-a, nr. MMDCL, p. 1434; originalul în Arhiva orașului Bistrița, vezi și N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, București, 1899-1900, vol. II, p. 95-96, nr. CCCLV.

*svintele cuvinte, spre mai alesă înțelegere a limbii Rumânești*³⁰. Prefața ne lămurește că la 1682, Iordache, pe atunci mare stolnic, bun cunoscător al limbii grecești se îngrijea de traducere sfintei Evanghelii în limba română.

Întoarcerea în țară și moartea marelui spătar Iordache. Cronica timpului descrie ultima perioadă din viața marelui spătar Iordache Cantacuzino. Întors de la Viena, unde fusese oprit trei ani de către împărat, Iordache se stinge din viață la 8 iunie 1692, încă tânăr, lăsând în urmă multă tristețe: „Iar când au fost iarna dăspre postul cel mare (1691, n.ns.), venit-au și boiarii de la Beci, solii care fusese trimiși de răposatul Șarban vodă și-i oprise chesariul acolo, anume Iordache Spătariul i Șarban căpitanul, carii 3 ani au fost oprîți acolo pentru pricinile ce s-au zis mai sus. Iar când au fost primăvara, căzut-au Iordache Spătariul în grea boală și nu mult l-au lungit, fără cât o săptămână și ș-au dat obșteasca datorie, lăsând în urmă multă tânguire și jale, nu numai pentru îndelungata lui înstrăinare ce fusese, (...) ci mai vârtos pentru cea tânără a lui vârstă și multă vrednicie ce avea, de care nu numai fraților și domnului pagubă s-au făcut, ci tocma și țării, că ales boiariul de cinste și de treabă era”³¹.

Mănăstirea Cotroceni. Ctitorie a voievodului Șerban Cantacuzino, Mănăstirea Cotroceni, zidită între anii 1679-1681, a fost înzestrată încă de la început cu o serie de dani domnești. În 1680, la 10 mai (7188) mănăstirea era miluită cu a treia parte din vama Orașului de Floci³², la 15 mai era miluită cu vinăriciul din dealul Țigăneștilor³³ și în aceeași zi un alt hrisov îi dădea milă de sare la Ocna Telega³⁴, la 5 iunie voievodul dăruia mănăstirii moșia Găojanii din județul Vlașca³⁵, la 27 septembrie un hrisov domnesc întărea mănăstirii stăpânirea peste satul Cârșinești³⁶, la 10 decembrie îi era întărită stăpânirea peste moșia Clanța³⁷, iar la 18 decembrie un alt hrisov domnesc îi întărea stăpânirea peste satul Pietrile dinspre baltă, din județul Vlașca³⁸. Daniile domnești continuă și în anii următori.

La 20 iunie 1682 (7190) voievodul miluia mănăstirea cu vinăriciul din dealul Bucureștilor³⁹ iar în iulie, f. z., 1684 (7192), mănăstirii îi era întărită stăpânirea peste moșiile Ulmuleștii Zimnicele și altele⁴⁰. Sunt doar câteva exemple din ceea ce însemna starea economică a locașului de cult la finele secolului al XVII-lea. În biserica mănăstirii, marele spătar își va găsi odihna de veci, alături de frații săi Matei și Șerban. Inscricția săpată pe lespede de mormânt a lui Iordache Cantacuzino glăsuiește: „†Supt această marmură zace țărâna lui jupan Iordachie Cantacozino, vel spătariul, feciorul bătrânului Costandin Cantacuzino biv vel postelnic, carele cu cinste, cu bune faceri și cu toate cèle căzute, ce unul bl(a)gorodn(ic), și de mare neam ca acelua s-au cuvenit, toată viața lui au trăit. Deci sosindu-i ceasul ș-au plătit și el datorie cea de obște la anul

³⁰ Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche 1508 - 1830*, vol. I (1508- 1716), București, 1903, nr. 74, p. 246-250.

³¹ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 90-91.

³² D. A. N. I. C., Mănăstirea Cotroceni, XXXIII/1.

³³ *Ibidem*, XXXIII/2.

³⁴ *Ibidem*, XXXIII/3.

³⁵ *Ibidem*, LXXI/2.

³⁶ *Ibidem*, XC/21.

³⁷ *Ibidem*, XC/25.

³⁸ *Ibidem*, XCIII/1.

³⁹ *Ibidem*, XXXIII/4.

⁴⁰ *Ibidem*, XX/2.

de la spăseniia lumii 1692 iun(ie) 8, umplând vârstă de ani 41 și răpăosând în zilele nepotul(ui) său de soră, Io Costandin Băsărabă voevodă, aice la mănăstirea Cotrocenilor aducându(-s)e, s-au astrucată la anul de la zidirea lumii 7200, mēseța iunie 8⁴¹.

Fig. 4. Piatra de mormânt a lui Iordache Cantacuzino, fost mare spătar, 1651-1692, biserica M-rii Cotroceni (arhiva Muzeului Național Cotroceni).

Fig. 5. Detaliu, stema marelui Spătar Iordache Cantacuzino.

Deasupra inscripției este cioplită stema lui Iordache Cantacuzino: într-un medalion circular, ornat cu o ghirlandă de frunze se află acvila bicefală cu capetele încoronate. Între capete, o coroană deschisă; pe piept o inimă cu o cruce în centru. Pasărea ține în gheara dreaptă o spadă iar în gheara stângă doi boboci de lalea, în suită. Era o sinteză a acestui spirit Cantacuzin ce-și petrecuse viața ținând într-o mână spada iar în alta puritatea florilor. În inimă se afla credința creștină care îi călăuzise faptele. Perimetral, lespeda funerară este înconjurată de un chenar fitomorf, desfășurat într-un motiv rinceau (Fig. 4, 5).

Un important document de danie pentru mănăstirea Cotroceni poartă data de 8 iunie 1710 (7218). Maria⁴², fata lui Iordache Cantacuzino, biv Vel Spătar, făcea danie acestei mănăstiri, unde îi era îngropat tatăl iar mai apoi și sora sa Casandra, șapte

⁴¹ Inscriptiile medievale ale României, vol. I - Orașul București (1395-1800), București 1965, nr. 86, p. 236; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 332.

⁴² Vezi Mihai Cantacuzino, banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902, p. 358-359.

pogoane și jumătate în dealul Sărății⁴³. De remarcat că ziua și luna de emitere a documentului corespunzând cu cele în care fostul mare spătar trecuse la cele veșnice; avusese loc desigur o pomenire a lui Iordache, la 18 ani de la moartea sa. Documentul poartă semnătura Mariei Cantacuzino, sigiliul său oval, în câmp cu vulturul bicefal flancat de inițialele numelui. Ca martori semnau stolnicul Costandin Cantacuzino, Mihai Cantacuzino, spătar, Toma Cantacuzino, vel spătar, Ștefan Cantacuzino, postelnic (Fig. 6).

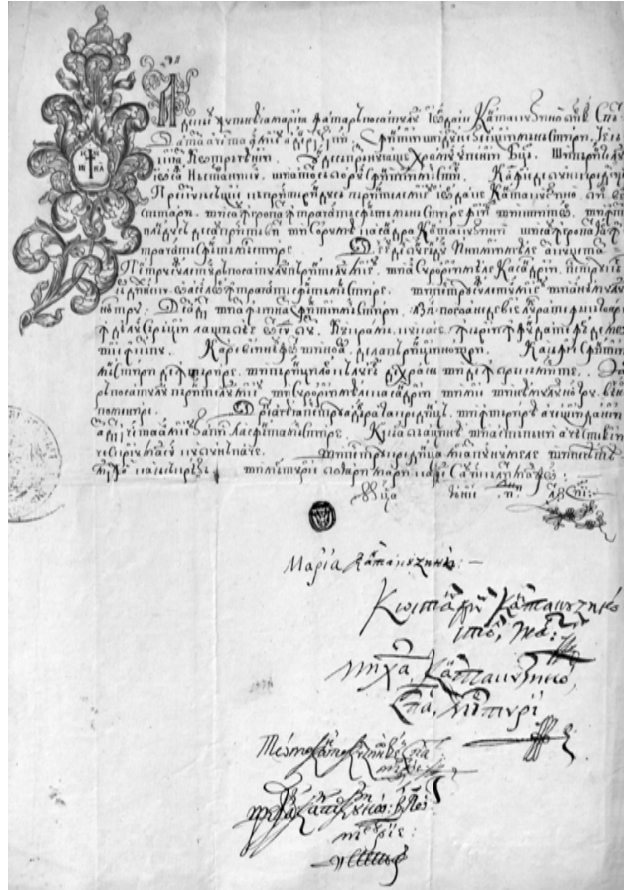

Fig. 6 Hrisovul Mariei Cantacuzino, fiica biv Vel spătarului Iordache, prin care face danii Mănăstirii Cotroceni, 8 iunie 1710 (7218).

⁴³ D.A.N.I.C., Mănăstirea Cotroceni, LV/ 56; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, doc. nr. XXII, p. 249-250 (cu anul socotit greșit 1709 în loc de 1710).

Iordache Cantacuzino cunoscuse în scurta sa viață cruzimea intrigilor boierești, expansiunea marilor imperii învecinate dar se dedicase spiritual educării sufletelor românilor spre cele sfinte prin traducerea Evangheliei în limba poporului.

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. Boierii Cantacuzini, frescă, biserica M-rii Hurez (fotografii Marius Păduraru).

Fig. 2. Iordache Cantacuzino (detaliu).

Fig. 3. Evanghelia, 1682, București (arhiva Muzeului Național Cotroceni).

Fig. 4. Piatra de mormânt a lui Iordache Cantacuzino, fost mare spătar, 1651-1692, biserica M-rii Cotroceni (arhiva Muzeului Național Cotroceni).

Fig. 5. Detaliu, stema marelui spătar Iordache Cantacuzino.

Fig. 6. Hrisovul Mariei Cantacuzino, fiica biv Vel spătarului Iordache, prin care face danii Mănăstirii Cotroceni, 8 iunie 1710 (7218).

THE HIGH SPATHARUS IORDACHE CANTACUZINO (1651-1692)

Abstract

During the last two decades of the 17th century, Europe was confronted with military conflicts between the Habsburg and the Ottoman Empires.

In these political circumstances, the princes of UngroWallachia, Serban Cantacuzino (1678-1688) and Constantin Brancoveanu (1688-1714), adopted a diplomatic position in order to ensure the territorial unity of their country.

However, internal intrigues between major political groups were frequent. In this context, the Cantacuzino family went through a very traumatic period.

This historical period is outstanding, however, due to its flourishing culture. Iordache Cantacuzino, the youngest of his family, translated from Greek into Romanian, in an easy to understand language, The Four Gospels printed in Bucharest in 1682.